

dr hab. Marzena Dycht, prof. ucz.

Katedra Pedagogiki Specjalnej

Wydział Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Amilkiewicz-Marek
pt. „Uwarunkowania dydaktyczne i pozadydaktyczne osiągnięć szkolnych
uczniów z zespołem nerczycowym”.**

Przedmiotem oceny jest rozprawa doktorska pt. „Uwarunkowania dydaktyczne i pozadydaktyczne osiągnięć szkolnych uczniów z zespołem nerczycowym” (s. 420) autorstwa Agnieszki Amilkiewicz-Marek. Jest to obszerne studium poświęcone problematyce edukacyjnej uczniów przewlekle chorych, postrzeganej z perspektywy rodziców.

W pierwszej części oceny zaprezentuję uwagi dotyczące struktury oraz języka pracy, następnie przedstawię szczegółowe spostrzeżenia dotyczące treści i jakości pracy doktorskiej oraz zgodności języka z obowiązującą terminologią. W dalszej kolejności odniosę się do metodologicznych aspektów ocenianej dysertacji i składników procesu badawczego oraz prezentacji, analizy i interpretacji zebranego przez Doktorantkę materiału badawczego, wniosków końcowych i praktycznych rekomendacji tej pracy. W swoich konkluzjach ustosunkuję się do ogólnych walorów poznawczych, nowatorskich i naukowych recenzowanej dysertacji doktorskiej.

Układ pracy doktorskiej, struktura podziału treści i kolejność poszczególnych rozdziałów jest prawidłowa, typowa dla prac badawczych. Dysertacja posiada logiczną i przejrzystą strukturę, osadzoną w koncepcji teoretyczno-empirycznej. Na całość rozprawy składają się: wstęp (poprzedzony podziękowaniami Autorki i wykazem skrótów używanych w pracy), sześć rozdziałów pracy (z czego trzy pierwsze stanowią jej teoretyczne ujęcie, zaś trzy kolejne charakteryzują empiryczny kontekst badanych zagadnień i zawierają wnioski badawcze, ze wskazaniem ograniczeń zaprezentowanego procesu badawczego i kierunków dalszych eksploracji naukowych w tym przedmiocie badań), zakończenie, które stanowi ogólne podsumowanie wyników zrealizowanych badań. Pracę wieńczy bibliografia faktycznie wykorzystanych materiałów źródłowych, aneks (zawierający wykaz rysunków, tabel

i wykresów zaprezentowanych w pracy, demonstracyjne wersje narzędzi wykorzystanych podczas badań) oraz streszczenie pracy w języku polskim i angielskim.

Praca osadzona jest na konstrukcji dwuczęściowej:

- teoretycznej, w której ma miejsce konceptualizacja podstawowych i kluczowych pojęć stosowanych w pracy (pierwsze trzy rozdziały rozprawy),
- oraz empirycznej, w której Autorka omawia metodologiczne podstawy badań własnych (rozdział czwarty pracy) i prezentuje, analizuje i interpretuje wyniki procesu badawczego (rozdział piąty i szósty pracy).

Styl zaprezentowanego tekstu, pod względem językowym i edycyjnym nie budzi zastrzeżeń, za wyjątkiem drobnych błędów składniowych, interpunkcyjnych i technicznych. Spisy i odsyłacze przygotowano poprawnie. Bibliografia pracy jest bardzo obszerna, w mojej opinii, wyczerpująca (569 pozycji zwartych i ciągłych; 108 źródeł z baz danych internetowych, 40 aktów prawnych), zróżnicowana, zawiera pozycje zarówno klasyczne, jak i najnowsze (także obcojęzyczne). Reprezentatywność cytowanego piśmiennictwa oceniam wysoko: kwerenda literatury psychopedagogicznej i medycznej z zakresu opisywanego tematu została przeprowadzona przez Autorkę wnikliwie, dobrane źródła bibliograficzne są reprezentatywnie dla dziedziny nauk społecznych (głównie z zakresu pedagogiki, pedagogiki specjalnej, w tym zwłaszcza pedagogiki osób przewlekle i terminalnie chorych, a także psychologii) oraz dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu. Są adekwatne do podejmowanej problematyki i wykorzystane prawidłowo. Język pracy jest zgodny z obowiązującą terminologią i konwencją. Warstwa pojęciowa w odniesieniu do głównych terminów pracy została trafnie zidentyfikowana w perspektywie przedmiotowej. Podsumowując, przywołane powyżej uwagi dotyczące drobnych błędów językowych i technicznych mają charakter głównie informacyjny. Uchybienia te nie rzutują jednak znacząco na całość przedłożonej dysertacji i nie umniejszają one ogólnej wartości pracy. Opanowanie przez Doktorantkę techniki pisania pracy naukowo-badawczej należy ogólnie ocenić na poziomie bardzo dobrym. Praca spełnia wymogi formalne. Oryginalna problematyka pedagogiki osób przewlekle chorych oraz sposób i jakość jej prezentacji z pewnością zwrócą uwagę grona odbiorców zainteresowanych zagadnieniami doświadczenia przez uczniów przewlekłej choroby i uwarunkowaniami dydaktycznymi (i nie tylko) ich osiągnięć szkolnych.

W odniesieniu do teoretycznych kontekstów opiniowanej dysertacji doktorskiej, w tej części Autorka prawidłowo omawia pojęcia kluczowe dla obszaru badawczego, takie jak *zespół nerczycowy (ZN)* czy *osiągnięcia szkolne*. W rozdziale pierwszym, ujmuje zespół nerczycowy

nie tylko jako przewlekłą chorobę, lecz również – co warto podkreślić – jako szczególne doświadczenie życiowe człowieka (w tym wypadku – dziecka/ucznia), co jest zbieżne ze współczesnymi orientacjami w pedagogice specjalnej i humanizującej się, niestety powoli, medycynie – postrzegania choroby jako pewnego zdarzenia psychosomatycznego, a nie tylko jako odwrotności (zaprzeczenia) zdrowia. W tym kontekście, zdrowie jawi się jako norma psychofizyczna i społeczna lub stan pełnego, fizycznego, umysłowego i społecznego dobrostanu (dobrego samopoczucia), a nie tylko brak choroby lub niedomagania (definicja WHO). Autorka ujawnia kompetencje w zakresie najczęściej przywoływanych i najbardziej wiążących medycznych, pedagogicznych i psychologicznych definicji *choroby*, w tym przewlekłej, a następnie przywołuje zróżnicowane stanowiska naukowe, akcent kładąc na te interpretacje choroby, które pozwalają ją rozpatrywać zgodnie z integralnym postrzeganiem rozwoju człowieka (w wymiarze biomedycznym, psychologicznym, społecznym i duchowym – ów czwarty wymiar coraz wyraźniej staje się obecny w dyskursie naukowym w odniesieniu do przeżywania i funkcjonowania człowieka w chorobie – uwzględnienie tego aspektu przez Doktorantkę w części teoretycznej jest w mojej ocenie znaczącą wartością ocenianej pracy doktorskiej). Dostrzegam tu również konsekwencję w odniesieniu do przyjętych podstawowych założeń koncepcyjnych pracy, w myśl których choroba przewlekła postrzegana jest przez Autorkę jako czynnik mogący mieć związek z przebiegiem rozwoju człowieka.

Warstwa pojęciowa w odniesieniu do wieloaspektowego terminu *zespół nerczykowy* została trafnie zidentyfikowana w perspektywie przedmiotowej, etiologicznej i statystycznej, w oparciu o literaturę medyczną, co nie umniejsza jakości pracy, ze względu na deficyt publikacji o tej tematyce z obszaru nauk społecznych. Całości dopełnia psychopedagogiczna analiza rozwoju psychofizycznego dzieci z zespołem nerczykowym, która stanowi dobry punkt wyjścia dla rozważań przyjętych w rozdziale drugim, ukierunkowanym na wybrane koncepcje rozwoju człowieka.

Warto docenić, że Doktorantka dostrzega różnorodność podejść koncepcyjnych dotyczących rozwoju człowieka, przywołuje bowiem personalistyczną koncepcję Stefana Kunowskiego, następnie biomedyczny i biopsychospołeczny model postrzegania osób z niepełnosprawnością lub chorobą, ostatecznie osadzając swoje poszukiwania badawcze i ich wyniki w koncepcji bioekologicznego rozwoju człowieka wg Uriego Bronfenbrennera. W myśl pierwszego podejścia, Doktorantka sprawnie interpretuje postrzeganie ucznia przewlekłe chorego jako osoby w ujęciu personalistycznym S. Kunowskiego. Wychodząc od krytyki modelu biomedycznego, zorientowanego na fizyczne okoliczności choroby i jej patogenezę,

słusznie zauważa, że takie podejście sprowadza proces edukacji głównie do respektowania wpływu biologicznych i medycznych aspektów rozwoju dziecka, a tym samym utrudnia dostrzeżenie potencjalnych psychospołecznych możliwości rozwojowych chorego ucznia (dysertacja doktorska, s. 66). Te ostatnie zaś są szczególnie eksponowane w modelu biopsychospołecznym, gdzie stanowią przeciwwagę dla komponentów biologicznych i medycznych. Zgodnie z tym paradygmatem, zdrowie i choroba są wynikiem interakcji wielu czynników, w tym biologicznych, psychologicznych czy społecznych. W myśl tych założeń, niepełnosprawność czy choroba jest uniwersalnym ludzkim doświadczeniem ograniczenia, głównie z powodów środowiskowych, własnej aktywności czy udziału w życiu społecznym (WHO, 2001). Otoczenie dostosowuje się do potrzeb i możliwości osoby jej doświadczającej, a nie odwrotnie. Przyjęcie tej koncepcji pozwoliło Autorce zaadoptować to stanowisko naukowe do sytuacji szkolnej ucznia z przewlekłą chorobą i uwzględnić wpływ czynników psychospołecznych (a nie tylko biomedycznych) na jego funkcjonowanie i gotowość do wypełniania obowiązków szkolnych. Model holistyczno-funkcjonalny koresponduje z najbardziej aktualnymi, współczesnymi modelami postrzegania osoby i doświadczanej przez nią choroby obecnymi w pedagogice specjalnej i znajduje wyraz w założeniach wyrażonych w Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF) czy Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-11), a ich przywołanie przez mgr Agnieszkę Amilkiewicz-Marek pozwala sądzić, że dobrze orientuje się Ona w zagadnieniach dotyczących założeń teoriopoznawczych oraz klasyfikacji zdrowia, choroby i niepełnosprawności.

Można dostrzec, że stanowisko teoretyczne Doktorantki ewoluuje, by ostatecznie znaleźć umocowanie w bioekologicznej koncepcji rozwoju człowieka Uriego Bronfenbrennera. Problematykę związaną z ewolucją tej teorii, Doktorantka osadza w starannie dobranych teoretycznych kontekstach, często opartych na obcojęzycznym piśmiennictwie, prowadzących ostatecznie do analizy wzajemnych zależności pomiędzy czynnikami indywidualnymi, procesami proksymalnymi, kontekstem rozwoju oraz czasem, a ich finalnym efektem dla rozwoju człowieka. Na uwagę zasługują zwłaszcza późniejsze konstatacje Autorki na temat zastosowania wielosystemowego, dynamicznego modelu Bronfenbrennera do ustalenia (w szerokiej perspektywie) predyktorów osiągnięć szkolnych uczniów doświadczających choroby – zespołu nerczycowego. Treści te, jak również rozważania na temat praktycznego wymiaru tej idei dla edukacji osób przewlekle chorych w mojej ocenie zasługują na podkreślenie.

W ostatnim rozdziale części teoretycznej Autorka konceptualizuje najważniejsze pojęcia istotne z punktu widzenia zamierzenia badawczego, takie jak *osiągnięcia szkolne* i ich uwarunkowania, podejmując dyskurs definicyjny, klasyfikacyjny i prawny. Narracja dotycząca charakterystyki czynników warunkujących osiągnięcia szkolne została osadzona na podejściu dualistycznym (dysertacja doktorska, s. 87), z podziałem na uwarunkowania dydaktyczne (związane z procesem nauczania-uczenia się, środowiskiem bezpośrednio wpływającym na ten proces) i pozadydaktyczne (związane z osobą ucznia, jego środowiskiem rodzinnym i szkolnym, także czynniki makrosystemowe). Omówienia mają szeroki kontekst, są wyczerpujące, prawidłowo opracowane na bazie zróżnicowanych źródeł, kanonicznych i współczesnych. Modelem, który w przekonaniu Doktorantki najpełniej odpowiada zdiagnozowanym potrzebom uczniów z ZN i proponuje ich zaspokojenie poprzez stosowne rozwiązania koncepcyjne, wymogi dotyczące tworzenia odpowiednich struktur organizacyjnych oraz strategii dydaktycznych kształcenia jest model edukacji włączającej lub „edukacji dla wszystkich”/„edukacji wysokiej jakości”. Celem tej koncepcji kształcenia jest poszerzenie dostępu do edukacji, promocja pełnego uczestnictwa w systemie kształcenia wszystkich uczniów, szczególnie tych narażonych na wykluczenie, propagowanie możliwości realizacji przez tych uczniów własnego potencjału. Oznacza to odejście od wąskiej perspektywy specjalnych potrzeb jako problemu pojedynczych uczniów i akceptację szerszej koncepcji doskonalenia szkoły powszechnej i tworzenia takiego klimatu kulturowego, który pozwoli jej bardziej elastycznie odpowiadać na potrzeby wszystkich dzieci danej społeczności. Akceptacja różnorodności powinna oznaczać dostrzeganie odrębności osób nietypowych rozwojowo, a proponowane wsparcie – uwzględniać indywidualizację programu, metod, form organizacyjnych dopasowanych do zasobów i indywidualnych ograniczeń uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Aktualnie promowane jest podejście, że świadomość istnienia tych właściwości, rozumianych jako indywidualne zasoby poszczególnych uczniów, niekoniecznie trafnie etykietowanych jako „specjalne”, generuje potrzebę dostrzegania, że wszyscy uczniowie mają specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne (zmiana podejścia: od „specjalnych potrzeb edukacyjnych” do „indywidualnych” lub „zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych”). Stąd, bardziej trafne wydaje się obecnie przyjęcie postulatu, że chodzi o docenianie i wspieranie różnorodności wszystkich uczniów i dobro wszystkich dzieci i ich rodzin biorących udział we włączaniu. Rozpoznanie tych oczekiwań pozwala na właściwy dobór metod, środków i oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych

i terapeutycznych, prowadzi do zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczniów, a tym samym do stworzenia optymalnych warunków ich rozwoju intelektualnego i osobowościowego.

Świadomość złożoności zagadnienia osiągnięć szkolnych i ich uwarunkowań oraz wagi wymagań, jakie zachodzić muszą w obrębie edukacji wysokiej jakości proponowanej uczniom z przewlekłą chorobą jest dowodem dojrzałości pedagogicznej Doktorantki. Oceniana dysertacja wpisuje się we współczesny naukowy dyskurs nad edukacją inkluzywną.

Przyjęta ostatecznie perspektywa bioekologicznej wizji rozwoju człowieka i uznanie edukacji wysokiej jakości za optymalne rozwiązanie systemowe, jak przekonuje Doktorantka, są niezbędne dla dalszych analiz, skoncentrowanych na rozpoznaniu uwarunkowań osiągnięć szkolnych ucznia z zespołem nerczycowym. Jest to podejście w mojej ocenie słuszne, dzięki któremu praca jest spójna w aspekcie teoretyczno-empirycznym i praktycznym. Ta część pracy posiada walory poznawcze i ukierunkowuje na przyjęty empiryczny kontekst badań własnych, które Autorka przedstawia w kolejnych (od 4go – do 6go) rozdziałach pracy.

W rozdziale metodologicznym, Doktorantka zawarła szczegółowy opis koncepcji badań własnych, której początkowy zamysł z powodu pandemii COVID-19 musiał ulec modyfikacji, skutkując reorganizacją sposobu i przebiegu badań: pola badań, doboru grupy badawczej (pierwotnie zakładano udział uczniów z ZN, ich rodziców i nauczycieli), technik badawczych (zrezygnowano z wywiadu narracyjnego i badania dokumentów), dostosowano narzędzia do wersji online. Autorka, używając stosownej argumentacji omówiła poszczególne składniki procesu badawczego: prawidłowo sformułowała cel główny i cele szczegółowe (opisowy, wyjaśniający i prognostyczny), przedmiot badań oraz problemy i hipotezy badawcze, zmienne i ich wskaźniki. Przeprowadziła badania pilotażowe i wstępne, narzędzia badawcze skonsultowała z gronem sędziów kompetentnych. Badania zrealizowała w paradygmacie ilościowym, metodą sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem techniki ankietowania, z użyciem stosownych, wystandaryzowanych narzędzi badawczych (kwestionariusze: KIDSCREEN 52, B-IPQ, SDQ), także własnego autorstwa (ankieta informacyjna, kwestionariusz KSUOSUN), z poszanowaniem wymogów etycznych wymaganych od prac naukowych, co warto podkreślić. Badania przeprowadziła na małej populacji – 32 osoby. Nie jest to próba reprezentatywna dla całej populacji, przez co wyniki badań niewiele wnoszą dla dyskursu ilościowego – jednakże, w mojej opinii, dostarczają nowych danych na temat funkcjonowania i potrzeb uczniów z zespołem nerczycowym (w perspektywie rodziców), które warto uwzględnić przy organizowaniu systemu wsparcia edukacyjnego dla tej grupy uczniów. Z punktu widzenia pedagogiki specjalnej, istotne jest, by nawet w okrojonym zakresie zostały

zauważone i usłyszane, gdyż zespół nercycowy należy do grupy chorób rzadkich, a jego niski udział w populacji chorób przewlekłych nie powinien być argumentem dyskredytującym tego typu badania. Jak dotąd, na gruncie psychopedagogicznym w obszarze nauk społecznych publikacji dedykowanych tej problematyce odnotowano niewiele. Doktorantka przedstawiła szczegółowe dane charakteryzujące próbę badawczą i organizację pola badań, co jest dodatkowym plusem tej pracy i ułatwia zrozumienie ograniczeń, jakie napotkała podczas realizacji własnych badań. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autorka nie tylko wykorzystwała analizy podstawowych statystyk opisowych wraz z testami właściwymi dla poziomu pomiaru badanych zmiennych: testy Shapiro-Wilka, korelacji ρ Spearmana, test różnic U Manna-Whitneya, chi-kwadrat – do oceny ważności kluczowych kompetencji sprzyjających osiągnięciom szkolnym uczniów z ZN – ale także dokonała pogłębionej analizy wyników badań: przetestowała przy użyciu IBM SPSS korelację zmiennych i przeprowadziła analizy korelacyjne między wytypowanymi uwarunkowaniami i osiągnięciami szkolnymi uczniów z ZN, co pomogło w ustaleniu częstotliwości występowania badanych zjawisk oraz zachodzących między nimi zależności.

Prezentacja wyników badań ma charakter narracji ustrukturyzowanej zgodnie z problemami badawczymi. Analiza zebranego materiału umożliwiła Doktorantce ustalenie związków/lub ich braku (istotnych statystycznie i istotnych na poziomie tendencji statystycznej) pomiędzy badanymi zmiennymi. W pracy zaprezentowała wyniki istotne statystycznie dla grupy rodziców uczniów z ZN. Żałować należy, że z obiektywnych rzecz jasna powodów nie udało się Doktorantce zrealizować procesu badawczego według założeń początkowych: na pierwotnie zakładanej szerokiej grupie badawczej (uczniowie z ZN, ich rodzice i nauczyciele) i z uwzględnieniem dodatkowych technik badawczych (wywiad narracyjny, badanie dokumentów), co z pewnością dostarczyłoby cennych dodatkowych danych i powiększyłoby zakres dokonywanych analiz i interpretacji o czynniki istotne z perspektywy ucznia i nauczyciela, a tym samym pozytywnie rzutowałoby na uzyskiwane wnioski badawcze (badania triady uczestników).

Weryfikacja założonych hipotez badawczych i dyskusja wyników badań poprowadzona jest dojrzałe. Autorka bardzo wnikliwie referuje wyniki badań, poprawnie odnosząc się do źródeł pozyskiwanych informacji, dzięki czemu wyraźnie widać, że przeprowadzone przez nią generalizacje i wnioskowanie mają zakorzenie w materiale empirycznym. Narracja prezentująca wyniki badań własnych jest wyczerpująca. Uzyskane przez Autorkę wyniki badań są bardzo interesujące, a wyprowadzone wnioski uprawomocnione testami statystycznymi.

Doktorantka, odwołując się do ustaleń innych badaczy, otrzymane dane lokuje i interpretuje w świetle bioekologicznej koncepcji rozwoju człowieka Uriego Bronfenbrennera. W dostrzeganiu przez Doktorantkę złożoności podjętego problemu, skomplikowanej struktury wzajemnych powiązań, interakcyjności i procesualności układów pomiędzy badanymi zmiennymi oraz w unikaniu ferowania jednoznacznych sądów i spostrzeżeń upatruję wysokiej dojrzałości badawczej mgr Agnieszki Amilkiewicz-Marek. Badaczka formułuje własne opinie ostrożnie, ze świadomością istniejących różnicowań i okoliczności. Doktorantka stale, na kolejnych etapach swojej pracy, ten wielopłaszczyznowy kontekst udowadnia i potwierdza.

Poprzez badania realizowane w ramach własnego projektu znajduje praktyczne uzasadnienie dla przyjętych przez siebie teoretycznych, naukowych założeń. Koincydencja pomiędzy teoretycznymi przesłankami pracy a ich zastosowaną w badaniach realizacją jest tu wyraźnie widoczna i z sukcesem przeprowadzona. Doktorantka proponuje interesujące rozwiązania, rekomendując model realizacji pomocy i wsparcia ucznia z ZN (zróżnicowany pod względem czasu rozpoznania rzutu choroby), lokując go w strategii inkluzyjnej. Zwraca przy tym uwagę na specyficzne potrzeby uczniów, wynikające z przewlekłej choroby i możliwości sprostania tym potrzebom poprzez wdrożenie właściwych zindywidualizowanych rozwiązań dydaktyczno-organizacyjnych i systemowych (m.in. wdrożenie usług asystenckich, uwzględnienie zasad projektowania uniwersalnego w edukacji, wdrożenie systemu pomocy specjalistycznej opartego na Specjalistycznych Centrach Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW), zwiększenie otwartości na nowatorskie rozwiązania technologiczne w edukacji, rozszerzenie dostępności online do zajęć – począwszy od momentu wystąpienia diagnozy, stworzenie warunków umożliwiających uczniom przewlekle chorym nawiązywanie kontaktów z rówieśnikami poza szkołą).

Trudno odmówić słuszności rekomendacjom proponowanym przez Doktorantkę. Analogiczne stanowiska innych badaczy w odniesieniu do uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi (Błaszczak 2020; Dłużniewska, Kucharczyk 2017; Domagała-Zyśk (red.) 2020; Dyrda 2012; Jachimczak 2021; Nowicka 2023; Plutecka 2013; Pomirska 2021; Smoter 2023; Szumski 2019; Zaorska i in. 2023) uprawdopodobniają związek pomiędzy dedykowanym personalnie wsparciem ucznia z ZN a jego osiągnięciami szkolnymi.

Praca ma oryginalny charakter, ponieważ dostarcza nowych danych empirycznych na temat różnorodnych uwarunkowań osiągnięć szkolnych uczniów z zespołem nerczycowym. Obrana strategia ilościowa pozwala na pogłębienie tego zjawiska zarówno pod względem poszerzenia grupy badawczej, ukierunkowania orientacji badawczej na analizy jakościowe, jak

i różnicowania warstwy metodologicznej, co może stanowić ciekawy punkt wyjścia dla dalszych eksploracji. Problematyka jakości życia, edukacji i wsparcia terapeutycznego udzielanego uczniom z chorobami przewlekłymi, postrzeganymi jako osoby ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi wciąż jest niedostatecznie rozpoznana. Czynnikiem sprzyjającym poprawie sytuacji tych osób jest z jednej strony ich emancypacja, większy aktywizm, rzecznictwo własne, podnosząca się świadomość i powoływane w tym celu instytucje (co wiąże się ze stałym zwiększaniem się ich kapitału społecznego, egzekwowaniem przynależnych praw i próbą wyzwolenia z ograniczeń, w czym duży udział ma również edukacja), a z drugiej strony – działania normalizacyjne mające na celu zwiększanie dostępu do wszystkich obszarów funkcjonowania społecznego, które umożliwiają tworzenie proinkluzyjnych warunków życia i możliwie pełną partycypację społeczną.

Biorąc pod uwagę przedstawione atuty oraz istotność podjętej problematyki badawczej, przy jednoczesnym uwzględnieniu wskazanych w recenzji ograniczeń, stwierdzam, że rozprawa doktorska posiada walory poznawcze, nowatorskie i naukowe. Mgr Agnieszka Amilkiewicz-Marek wykazała się dobrą ogólną wiedzą teoretyczną w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, a ponadto umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowo-badawczej. Dysertacja naukowa w wystarczającym stopniu spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i odpowiada warunkom określonym w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Z uwagi na powyższe, wnoszę do Rady Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o dopuszczenie mgr Agnieszki Amilkiewicz-Marek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 17 lipca 2024 roku

